

ЎЗБЕКИСТОН RESPUBLIKASI
ОЛИЙ ВА УРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

FOOD AND AGRICULTURE
ORGANIZATION
OF THE UNITED NATIONS

Science for resilient livelihoods in dry areas

Российский
университет
дружбы
народов

ОЗИҚ-ОВҚАТ ХАВФСИЗЛИГИ: МИЛЛИЙ ВА ГЛОБАЛ ОМИЛЛАР

III-ХАЛҚАРО ИЛМИЙ-АМАЛИЙ КОНФЕРЕНЦИЯ

МАТЕРИАЛЛАРИ ТЎПЛАМИ

2021 йил 15-16 октябрь

FOOD SECURITY: NATIONAL AND GLOBAL DRIVERS

INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND THEORETICAL CONFERENCE

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Абитов И.И. Такрорий экилган соя навларининг хосилдорлигига экиш усули ва маъдан ўғитлар меъерининг таъсири: Қишлоқ хўжалиги фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси автореферати. –Тошкент, 2018. –44 б.
2. Атабаева Х.Н. Соя. -Тошкент, “Ўзбекистон миллий энциклопедияси”, 2004. -94 б.
3. Делаев У.А. Эффективность возделывания сои разных экотипов на основе интенсификации симбиотической и фотосинтетической деятельности агроценозов в условиях Предкавказья: Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора сельскохозяйственных наук. –Махачкала, 2012. -35 с.
4. Сеитова О.В. Эффективность бактериальных удобрений на черноземе выщелоченном Рязанской области: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата сельскохозяйственных наук. –Воронеж, 2009. -24 б.
5. Чураков А.А. Влияние сорта и элементов агротехники на формирование урожайности сои в Красноярской лесостепи: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата сельскохозяйственных наук. –Красноярск, 2009. -24 с.

HOZIRGI ZAMON OZIQ-OVQAT TEXNOLOGIYASI MUAMMOLARI, KARTOSHKANI VIRUSLARDAN SOG‘LOMLASHTIRISH

D.I.Mustafaqulova, D.S.Esanqulova, U.N.Usanov

Jizzax davlat pedagogika instituti

Annotasiya. Ushbu maqolada, kartoshka mahsulotlarini afzalligi, kartoshkada uchraydigan virusli kasalliklar va ularni sog‘lomlashtirish haqida ma‘lumotlar keltirilgan.

Kalit so‘zlar. Mineral o‘g‘itlar, spirt, kraxmal, glyukoza, kaliy, kauchuk, yasmiqchalar,

Oziq-ovqat xavfsizligi butun dunyo mamlakatlari oldida turgan eng dolzarb vazifalardan biridir. BMT ham bugun oziq-ovqat mahsulotlarini yetishtirish va ularni taqsimlash bo‘yicha yondashuvni mutlaqo o‘zgartirish vaqti kelganini ta’kidlamogda. Zero, ideal holatda qishloq, o‘rmon va baliqchilik xo‘jaliklari barchani oziq-ovqat bilan to‘liq ta‘minlash va insonlar manfati risoladagidek daromad manbaini yaratib berishga qodir.

Kartoshka yer sharida eng muhim oziq ovqat ekinlaridan biri hisoblanib, oziq-ovqat sanoati va texnikada har tomonlama foydalanish imkoniga ega o‘simlik. Uning tugunaklari insonlar va chorva mollari uchun eng yaxshi va arzon ozuqa sifatida ishlatiladi. Kartoshka tugunagida 25% quruq modda, 14-22% kraxmal, 1,4-3% oqsil, 1% atrofida yog‘ochlik, 0,3% yog‘ va 10,8-1% kul moddasi, vitamin C, B, P, K mavjud. Yangi tunganagida vitaminlar ko‘p bo‘ladi. Yer sharida kartoshkadan 200 dan ziyod turli xil oziq-ovqat mahsulotlari tayyorlanadi. Kartoshka turli xil tarzda iste‘mol qilinadi, qayta ishlashda ham ishlatiladi. Chorva mollari uchun kartoshka to‘yimli ozuqa hisoblanib, tunganagi yangi pishirilgan, dimlangan holda chorvo mollarga beriladi. 100 kg yangi tunganagi, 29,5 silosi, 8,5 yangi poyasi, 4 quruq poyasi 52 oziqa birligi saqlaydi. Kartoshka tugunagidan spirt, kraxmal, glyukoza, kauchuk, ya‘ni bir tonna kartoshkadan 112 litr spirt, 55 kg suyuq karbonat angidrid, 170 kg kraxmal olinadi. Kartoshka tugunaklari havo harorati 6-7⁰C da una boshlaydi. Havo harorati 37-40⁰C bo‘lganda ham palak o‘sishtan to‘xtaydi. Tuproq harorati 16-18⁰C bo‘lganda o‘simlik tez ko‘karib chiqadi. Tugunaklarning unib chiqishi uchun 240-300⁰C foydali harorat yig‘indisini talab qiladi. Havo harorati 1-2⁰C pasayib ketsa ham tez zararlanadi. Havo harorati 27-29⁰C dan oshsa gul va g‘unchalari to‘kiladi. Yosh maysalari 2-3⁰C qisqa muddatli haroratga chidamlidir. Poyalarida suvning ko‘pligi uchun tez muzlab qoladi. Tugunklar havo harorati 21-25⁰C bo‘lganda yaxshi rivojlanadi, harorat 30-32⁰C dan oshganda barglarda fotosintez jarayoni sustlashadi, bu hol tunganaklarning o‘smay qolishiga sabab bo‘ladi. Shuningdek, tuproqning mavjud oziqa rejimi ham ahamiyatga ega bo‘ladi. Tuproqda azot moddasi yetishmasa kartoshka poyalari nimjon, ingichka, barglari kichik va kam, hosildorligi hamda kraxmal miqdori kamayadi. Tugunaklari kichkina bo‘lib kasalliklarga tez chalinadi. Tuproqda fosfor yetarli bo‘lsa kartoshka o‘simligi baquvvat bo‘lib o‘sadi, ildizlari yaxshi rivojlanadi, fosfor bilan to‘la ta‘minlanish uning rivojlanish fazalari orasidagi muddatni qisqartiradi. Kraxmallik darajasi ortadi, yaxshi saqlanadi. Agarda tuproqda fosfor yetishmasa kam shoxlaydi, rivojlanish fazalari cho‘ziladi.

Tuganaklarida qo'ng'ir dog'lar paydo bo'lib, sifati va ta'mi buziladi, hamda kraxmali kamayib ketadi. Kaliy moddasi fotosintez jarayoni va modda almashuvida asosiy o'rin egallaydi, kaliy yetarli bo'lsa kasalliklarga ham chidamli bo'ladi. Organik va mineral o'g'itlar birgalikda berilsa hosildorlik yanada oshadi. O'rtapishar kartoshka navlari Lorx, Temp, Sulev, Berlixingen, Gollandiya navlaridan: Kardinal, Diamant, Dezirya, Pikassolarni 20-yulgacha, o'rta tezpushar Ogonyok, Belorusskiy ranniy, Sante, Marfona, Kondorlami 15-yundan 5-iyulgacha ekish lozim. Ko'plab bog'bonlar an'anaga ko'ra, butun qish uchun sabzavotlarni to'plash uchun katta miqdorda kartoshka o'stiradilar. Ammo, boshqa ko'plab ekinlar kabi, kartoshka ba'zi xarakterli kasalliklarga moyil bo'lib, fermerning sa'y-harakatlariga qaramay, mahsulotning unumdorligi va sifati pasaytirishi. Qo'ziqorin kasalligi nafaqat kartoshka, balki boshqa barcha solanalar uchun ham o'ziga xosdir. Uning birinchi belgisi tashqi jigarrang dog'lar paydo bo'lishi va o'simlikning barglari orqa tomonida oq gul. Kasallikning dastlabki bosqichida kechikmasdan tegishli choralar ko'rmasangiz, unda to'liq bir oy ichida kartoshkaning barcha ekinlari qo'ziqorinlarga duch kelishi mumkin o'simliklar barglari jigarrang, quruq, jigarrang, qalin, chuqur tushgan dog'lar ildizlarda paydo bo'ladi. Havoning namligi yuqori bo'lsa, kartoshkaning ta'sirlanadigan tepalari qurg'oqchilik davrida, chiriydi va quriydi (1-rasm).

1-rasm. Kasallangan kartoshka tugunaklarini ko'rinishi

Xulosa qilib aytganda, agar kasallik belgilari paydo bo'lsa, dehqonlar kasallikni tarqalishini oldini olish va tugunklarini saqlab qolish uchun kasallikga qarshi choralar ko'rish kerak. Bakteriyalar va viruslar kartoshka o'simligini tugunklari, ildizning shikastlangan joylari orqali o'simlik tanasiga kiradilar. Bu borada ilmiy izlanish olib boorish kerakligini, hamda dehqonga muammoni aniqlab, uni muvaffaqiyat bilan yengishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Ostonoqulov T.E., Zuyev V.I., Qodirxo'jayev O.Q. "Sabzavotchilik" Toshkent, 2010. 58-75 b.
2. Yormatov D.Y., Ibrohimov M.Y., Yormatova D.S. "Meva-sabzavotchilik" Toshkent, 2008. 125 b.

САМАРҚАНД ВИЛОЯТИ ШАРОИТИДА ЕТИШТИРИЛАЁТГАН КОЛУМБ ЎТИНИНГ АЙРИМ ФИЗИОЛОГИК ХУСУСИЯТЛАРИ

¹А.К.Сафаров, ¹К.С.Сафаров, ²Б.С.Авутхонов, ²М.Ш.Икромжонова
¹Ўзбекистон Миллий университети, ²Самарқанд Давлат университети

Аннотация: Ушбу мақолада Самарқанд вилояти шароитида етиштирилаётган Колумб ўти (*Sorghum alatum* Paгоді) нинг айрим физиологик хусусиятлари бўйича маълумотлар келтирилган. Аниқланишича, Колумб ўтининг танасида кечадиган барча физиологик жараёнлар ташқи муҳит шароитлари таъсирида ўзгаради. Шунингдек, Колумб ўтининг физиологик кўрсаткичлари ривожланишнинг турли босқичларида ҳам ўзаро фарқ қилиши келтирилган.

Калит сўзлар: Колумб ўти, физиологик жараёнлар, фотосинтез, пигментлар, яшил масса, хосилдорлик.

23.	Келдияров Х.А., Санакулов А.Л. Ўзбекистон шароитида озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш юзасидан айрим мулоҳазалар	54
	2-ШҰЎБА. ОЗИҚ-ОВҚАТ ХАВФСИЗЛИГИ БҰЙИЧА ГИПОТЕЗА ВА ТАДҚИҚОТЛАР	57
24.	Elmurodov A.A., Abdullayeva Y.U., Rasulova G.R. Kartoshka navlarini urugʻlari oʻsimtalaridan <i>in vitro</i> usulida koʻpaytirish	57
25.	Хамрокулова Х.Б., Лапасова Г.А., Санакулов А.Л. Озиқ-овқат хавфсизлигини юмшатишда кузги бугдой ҳосилдорлигини биологик фаол моддалар ёрдамида ошириш	58
26.	Собирова З.Ш., Тургунова З.Р. Определение и изучение сортов кукурузы на устойчивость вируса карликовой мозаики	59
27.	Мамуров Х.А., Санакулов А.Л. Соя ҳосилдорлиги ва экинзорнинг фотосинтетик актив радиациядан фойдаланиш коэффициенти	62
28.	Mustafaqulova D.I., Esanqulova D.S., Usanov U.N. Hozirgi zamon oziq ovqat texnologiyasi muammolari, kartoshkani viruslardan sogʻlomlashtirish	64
29.	Сафаров А.К., Сафаров К.С., Авутхонов Б.С., Икромжонов М.Ш. Самарқанд вилояти шароитида етиштирилаётган колумб ўтининг айрим физиологик хусусиятлари	65
30.	Norqulov M.M. <i>Protoparmeliopsis muralis</i> (schreb.) M.Choisy ning morfologiyasi, taksonomiyasi	67
31.	Norqulov M.M., Dustov B.S. Lishayniklar biologik faol moddalar manbai sifatida	70
32.	Ортикова Л.С. Природный растительный покров аридных земель Кызылкума	72
33.	Рамазонов Б.Р. орол бўйи ҳудудларида глобал иқлим ўзгаришларининг салбий оқибатларини юмшатиш чора-тадбирлари	73
34.	Турсунова Ш.А., Мамасолиев С.Т. Типик бўз тупрокли лалми ерларнинг сувўтлари	74
35.	Keldiyarova X.X., Elova N.A., Asrorov X.A. «Imbiokon» biopreparatining kuzgi bugʻdoyda kasallik tarqatuvchi mikroorganizmlarga qarshi antogonistik xususiyatini aniqlash	76
36.	Keldiyarova Kh.Kh., Tukhtayeva Z., Asrorov X., Azamatov Sh., Lapasova G. Pigmental changes in the leaves of wheat varieties cultivated on the irrigated lands of Samarkand in the winter period	78
37.	Moʻminov D.Y., Haydarov X.Q., Xasanov M.A. Noanʼanaviy dorivor oʻsimlik qizilchani biologik xususiyatlari	80
38.	Ergashev A.A. <i>Artemisia absinthium</i> . L plantatsiyalarini yaratishda yuzaga keladigan muammolar va ularning yechimlari	82
39.	Ergasheva X.I. Ekologik toza biooʻgʻit – biogumus olish jarayonlarida mahalliy texnologik jarayonlarni qoʻllanilishining istiqbollari	84
40.	Beknazarov I.O., Aramov M.X., Loqayev D.B. Surxondaryo handalaklari	85
41.	Abduhomidov J.E., Avutxonov B.S. Daraxtchil oʻsimliklar qalamchalarining ildiz hosil qilishiga fitogormonlarning tasiri	88
42.	Jalov X.H., Abdirasulov F.A. Zomin Milliy Tabiat Bogʻining ayrim dorivor briofitlari	89
43.	Kamolova N.M., Qosimov A.A. Oʻzbekiston hududida himoyalangan joylarda qulupnay yetishtirish texnologiyasi	91
44.	Hasanov M.A., Moʻminov D.Y., Bekqulova Z.N. Nor shirach (<i>Eremurus robustus</i> Regel)ning gullash biologiyasi	92
45.	Akmalova M.I., Mukumov I.U. Arab xurmo (<i>Phoenix</i>) mevasining foydali xususiyatlari	94
46.	Maxramova M.Sh., Oʻroqov S.X. Samarqand viloyati sharoitida yetishtirilayotgan bir yillik javdar (<i>Secale cereale</i>)ning fotosintetik faoliyati va suv almashinuv xususiyatlari	95
47.	Mahkamov A.M., Avutxonov B.S., Sanakulov A.L. Mosh hosildorligiga bakterial oʻgʻitlarning taʼsiri	97